

WOLOWYNA O.
ATLAS OF UKRAINIANS IN THE UNITED STATES: DEMOGRAPHIC AND SOCIO-ECONOMIC CHARACTERISTICS. – NEW YORK, 2019. – 264 P.

ВОЛОВИНА О.
АТЛАС УКРАЇНЦІВ США: ДЕМОГРАФІЧНІ Й СОЦІОЕКОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ. – НЬЮ-ЙОРК, 2019. – 264 С.

Географічна мапа є одним із найважливіших цивілізаційних здобутків. Можна довго викладати на письмі суть будь-якої проблеми, але ця розлога інформація здатна лягти на один-єдиний аркуш карти, одразу перетворюючись на візуально доступну в усіх деталях.

Мені, як і багатьом іншим співробітникам Інституту історії України НАНУ, довелося брати участь у створенні

«Історичного атласу України». Для нього розроблялися формуляри обсягом у десятки, інколи сотні сторінок машинопису, і кожний із них зусиллями картографів перетворювався на аркуш карти. Десятки таких аркушів склалися в атлас, що містив у собі ключові теми минулого нашої Батьківщини. На жаль, цей атлас не побачив світ, тому що на початку «лихих дев'яностих» не знайшлося коштів для його публікації. Єдиною втіхою було те, що наші напрацювання допомогли створити солідний розділ «Історія» в Національному атласі України, виданому 2007 р.

Як правило, географічні атласи створюються великими колективами фахівців. Натомість присвячений українцям США створено зусиллями одного автора. Проф. Олег Воловина працює у Центрі славистики, Євразії та Східної Європи при Університеті Північної Кароліни (Чапел-Гілл, США). У фокусі його наукових інтересів перебуває проблема демографічних втрат, пов'язаних із Голодомором 1932–1933 рр. в УСРР. Тому він підтримує тісні зв'язки з фахівцями двох установ Національної академії наук України – Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.Птухи (Н.Левчук, О.Рудницьким та ін.), Інституту історії України. Мені не раз доводилося інтерпретувати під історичним кутом зору пов'язані з Голодомором демографічні показники, що їх виявляла команда О.Воловини. Однак тема Голодомору для нього – одна з порівняно недавніх. Упродовж кількох десятиліть він досліджує з демографічної й соціоекономічної перспектив проблему української імміграції до Сполучених Штатів Америки¹. Атлас українців у США можна вважати вершиною його напрацювань у цій сфері.

У передмові до видання доктор наук із Чиказького університету, у минулому помічник президента США Дж.Форда та член комісії Конгресу з розслідування

¹ Див., напр.: Ethnicity and National Identity: Demographic and Socio-economic Characteristics of Persons with Ukrainian Mother Tongue in United States / Ed. O.Wolowyna. – Cambridge, MA, 1986; Wolowyna O. Recent Immigration from Ukraine to the United States: Levels and Characteristics // Journal of Ukrainian Studies. – 2006. – Vol.31, 1/2. – P.27–63; Wolowyna O. Demographic-Historical Analysis of Persons of Ukrainian Ancestry in the United States // Annales Universitatis Paedagogical Cracoviensis: Studia Sociologica. – 2018. – Vol.1. – P.142–163 та ін.

українського голоду 1932–1933 рр. М.Куропась розповів, що йому вдалося в 1977 р. зібрати конференцію з участю близько 100 лідерів національних меншин, присвячену обговоренню програми переписів населення США. Дж.Форд позитивно поставився до висунутих форумом рекомендацій доповнити програму перепису 1980 р. і наступних років детальною характеристикою стану національних меншин. Отже О.Воловина мав у своєму розпорядженні доволі деталізовані дані переписів 1980, 1990, 2000, 2010 рр., які в динаміці висвітлювали стан української національної меншини. Зрозуміло, що в основу атласу українців США було закладено перепис 2010 р.

Хоч атлас є авторською працею, до його створення причетні багато людей. Перш за все, це колектив Центру демографічних і соціоекономічних досліджень, створений при Науковому товаристві ім. Шевченка (США) в 2010 р. О.Воловиною й В.Лопухом. У вступному слові О.Воловина підкреслив, що при роботі над атласом йому істотно допомогли дані про українську національну меншину, зібрані цим колективом.

Директор-адміністратор НТШ В.Лопух – учень проф. В.Онїкієнка (1923–2013 рр.), котрий в останні роки працював у Раді з вивчення продуктивних сил України і створив наукову школу демографів та економістів. Під його керівництвом В.Лопух захистив у 1990 р. дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, а після переїзду в Нью-Йорк спеціалізувався на вивченні української діаспори в її демографічних та соціоекономічних вимірах. Підготовку атласу він започаткував разом із О.Воловиною.

До створення видання причетний також проф. Р.Сосса, який у 1994–2015 рр. очолював державне науково-виробниче підприємство «Картографія», а пізніше створив картографічний департамент у складі Національного університету «Львівська політехніка». Упродовж багатьох років він працює за сумісництвом провідним науковим співробітником Інституту історії України НАНУ. Р.Сосса і його співробітники по ДНВП «Картографія» В.Куренков, Н.Кравченко, В.Франчук та інші виголовили карти атласу за формулярами О.Воловини.

Основну частину витрат, пов'язаних із підготовкою та публікацією атласу, узяв на себе нью-йоркський банкір Б.Курчак.

Робота над виданням розпочалася після оприлюднення матеріалів перепису населення США 2010 р. і завершилася в 2019 р. Завдяки залученню відомостей, зібраних у Центрі демографічних і соціоекономічних досліджень при НТШ, атлас дуже інформативний. Можливо, це найбільш фундаментальна праця серед видань, присвячених характеристиці етнонаціональних груп у Сполучених Штатах.

Кілька слів про створений у 2010 р. Центр демографічних і соціоекономічних досліджень. Необхідність у такому дослідницькому осередку була обумовлена тим, що в наукових виданнях США не існувало вірогідної квантитативної інформації про українську діаспору. Можна сказати навіть більше: українці як етнічна спільнота практично не побутували в американському науковому світі, що негативно позначалося на політичних позиціях діаспори. Завдяки діяльності центру, підтриманій Науковим товариством ім. Т.Шевченка у США, було опрацьовано точну дефініцію українця в діаспорі на підставі його самоусвідомлення й побудовано базу даних згідно з матеріалами переписів населення, починаючи від 1980 р. (вони проводяться кожні десять років), а також щорічними опитуваннями з ключовим запитанням щодо родоводу або етнічної належності особи (American Community Survey). Центр має веб-сайт зі змістовними таблицями й мапами, з яких можна отримати уявлення про соціоекономічний стан американських українців, їхні досягнення, появу нових громад, мовну асиміляцію, кількість та освіту фахівців тощо.

Кількісні параметри української діаспори визначаються трьома чинниками: динамікою асиміляції, природним рухом населення, сальдо міграційного балансу. Асиміляція є природним процесом для всіх етнічних груп іммігрантів, який впливає на скорочення чисельності громади. Приріст населення в діаспорі майже нульовий або навіть від'ємний (в окремі роки). Тому її зростання може відбуватися тільки за рахунок імміграції.

Історики виділяють чотири хвилі імміграції з деякими різночитаннями стосовно хронологічних рамок. Окремі роки не включаються у жодну з хвиль з огляду на невелику кількість прибулих. О. Воловина буде розрахунки в таких хронологічних рамках міграційних хвиль: перша (1890–1914 рр.), друга (1922–1936 рр.), третя (1945–1953 рр.), четверта (з 1989 р.). За даними переписів населення, чисельність українців у США становила в 1980 р. – 700,1 тис. осіб, у 1990 р. – 720,8 тис., у 2000 р. – 882,6 тис., у 2010 р. – 931,3 тис. За даними ACS, у 2017 р. вона дійшла до 1077,7 тис. осіб, тобто українська діаспора вийшла на мільйонну відмітку.

У 1990 р. ті, хто народився у США, становили у сукупній чисельності діаспори 85,9%. Четверта міграційна хвиля істотно знизила поріг народжених в Америці: до 71,5% в 2000 р. і 68,0% в 2010 р. Вплив останньої міграційної хвилі позначився й на збільшенні відсотка тих, хто розмовляє у сім'ї українською мовою: від 13,0% в 1990 р. до 13,4% у 2000 р. і 15,3% в 2010 р.

Основу атласу становить карта США з позначенням 50 штатів і федерального округу Колумбія (м. Вашингтон). Демографічні й соціоекономічні характеристики української національної спільноти вміщено або на контурних картах у межах кожного штату, або на картах окремих штатів, або на картах, де показано великі міста з передмістями. Виділено 56 міських агломерацій, в яких проживають більш-менш значні групи українців.

Розділ 1 (8 карт) присвячено історії заселення США українцями в різні історичні періоди (від 1899 р.). Розділ 2 (9 карт) показує розподіл українців між штатами за переписами населення 1980, 1990, 2000, 2010 рр. Останній перепис показав, що третина українців зосереджена у трьох штатах – Нью-Йорк (129,6 тис., тобто 14% від їх загальної кількості), Пенсильванія (112,1 тис., тобто 12%), Каліфорнія (92,9 тис., тобто 10%). Наступні три штати з найбільшою чисельністю українців – Нью-Джерсі, Вашингтон, Іллінойс. Разом у цих шести штатах зосереджено 54% всієї чисельності українців. Розділ 3 (8 карт) демонструє кількість українців за переписом 2010 р. у великих містах з передмістями. Найбільша кількість зосереджена в Нью-Йорку, Філадельфії, Чикаго.

Прибуваючи до США, українські іммігранти нерідко переїжджали з одного штату до іншого в пошуках кращих умов роботи й життя. Розділ 4 (8 карт) показує напрями внутрішньої міграції за період із 1995 по 2010 рр. Натомість розділ 5 (10 карт) досліджує напрями четвертої хвилі імміграції в діапазоні 2000–2010 рр. Найбільше українців осіли за цей час у Вашингтоні, Каліфорнії, Нью-Йорку.

Розділ 6 (12 карт) характеризує вік і стать української спільноти у штатах і міських агломераціях за переписом 2010 р. Виділено три вікових категорії: до 17 років, середній вік, від 65 років і більше. Українці мають вищу перевагу жінок над чоловіками, ніж усе населення США – 106,2 жінок проти 104,7, і дещо вищу кількість людей старшого віку.

У розділі 7 (8 карт) простежується походження й місце народження представників української спільноти. Понад половина українців (53%) задекларували своє походження від обох батьків української національності. Більше половини в усіх штатах, за винятком Південної Дакоти, Вашингтону й Аляски, народилися у США.

У розділі 8 (8 карт) тему громадянства і здатності розмовляти англійською мовою простежено в динаміці. У США легальні іммігранти можуть не бути громадянами, але це не заважає їм користуватися майже всіма правами та привілеями громадян. Натуралізація, тобто набуття громадянства, є вирішальним показником інтегрованості іммігрантів в американське суспільство. Ті, хто з'явився на світ у США, стають громадянами країни за правом народження. Серед тих, хто прибув у 1948–1952 рр., громадянами стали понад 90%, а серед іммігрантів четвертої хвилі (1988–2010 рр.) – лише 53%.

У розділі 9 (18 карт) детально аналізується послуговування українською мовою у сім'ї. Частка таких осіб знизилася з 16,1% в 1980 р. до 13,0% в 1990 р. Міграція з України тимчасово стримала процес мовної асиміляції, на 2010 р. доля україномовних зросла до 15,3%. Останніми роками міграція з України до США впала до мінімального рівня і невдовзі процент україномовних почне знову знижуватися.

Як правило, українці США – високоосвічена спільнота. У віці 25 років і старше, як показує розділ 10 (4 карти), докторський науковий ступінь мали 2,5%, освіту в обсязі від мастера до доктора – 20,6%, а освіту в обсязі середньої школи (в тому числі незакінчену) – 99,2% осіб.

У розділі 11 (12 карт) демонструється, що українці мали високий рівень задіяності у праці – 66%. Цей показник варіювався від 50% в Арканзасі до 93% у Вайомінгу. Частка тих, хто займався індивідуальною трудовою діяльністю, була доволі низькою – 11,5%. Нью-Мексико й Канзас мали більшу частку – 27% і 22% відповідно. У Вайомінгу всі 100% українців працювали за винаймом.

Тему доходів і бідності висвітлено в розділі 12 (8 карт) на підставі обстеження 2009 й перепису 2010 рр. Поріг бідності в 2009 р. було встановлено для стандартної сім'ї з чотирьох осіб, яка включала двох дітей віком до 18 років, у 22 тис. доларів доходу на рік. Частка бідних українських сімей виявилася найвищою на Алясці – 69%. Понад 20% бідних було зареєстровано у штатах Вашингтон, Орегон, Кентуккі, Південна Кароліна.

У розділі 13 (6 карт) охарактеризоване житлове питання. Перепис 2010 р. показав, що майже 70% українців мали власне житло: від 40% на Алясці до 100% у Вайомінгу.

У розділі 14 (7 карт) дані щодо української спільноти за переписом 2010 р. зіставляються з відповідними показниками всього населення США. Бачимо, що українська громада за цими важливими маркерами випереджає середньоамериканські дані:

	Українська спільнота	Усе населення США
Відносна частка осіб із науковими ступенями від мастера до доктора	21%	10%
Середній дохід сім'ї у 2009 р. (тис. дол.)	59	51
Частка тих, хто живе за межею бідності	10%	15%
Частка власників житла, в якому проживають	70%	67%
Частка тих, хто працює менеджером	10%	9%

У 2018 р. у Кракові О.Воловина опублікував статтю², в якій використано статистичні відомості American Community Survey за 2015 р. Вивчаючи показники перепису 2010 р. та ACS 2015 р., можна побачити, які зміни відбулися у зіставлених даних лише за п'ятирічний період завдяки впливу освічених і благополучних іммігрантів четвертої хвилі. Особи, які мали науковий ступінь (від найнижчого – мастера до найвищого – доктора) в діаспорі становили 23,8% її складу, а в усьому американському суспільстві – 11,8%. За межею бідності перебували 6,2%, а у цілому по країні – 13,5% громадян. Можна порадити за українську громаду США, але й одночасно замислитися щодо проблеми «відпливу мізків» з України.

Атлас відзначається високим рівнем як наукове видання, має практичну цінність у справі поліпшення соціоекономічних характеристик української спільноти у США. Утім певною вадою є те, що дані вже застаріли, адже аналізується 2010-й рік, а тепер маємо 2020-й і, відповідно, – черговий перепис населення. Тому слід побажати проф. О.Воловині або самостійно, або із залученням молодих колег обробити матеріали нового перепису, коли вони стануть доступними, за програмою атласу. Опрацювання його вимагало багатьох років напруженої роботи, проте доповнення вже наявних таблиць даними 2020 р. не потребуватиме великих зусиль. Труднощі як технічного, так і матеріального характеру можуть бути при перевиданні атласу. Однак певним виходом стала б серія наукових і науково-популярних статей.

Станіслав Кульчицький

доктор історичних наук, професор,
головний науковий співробітник,
відділ історії України 20–30-х рр. XX ст.,
Інститут історії України НАН України
(Київ, Україна), s_kul@ukr.net

² *Wolowyna O. Demographic-Historical Analysis of Persons of Ukrainian Ancestry in the United States // Annales Universitatis Paedagogical Cracoviensis: Studia Sociologica. – 2018. – Vol.1.*